

Ганчарова-Цынкевіч Т.У. (БДПУ, Мінск)

Роля лірычных адступленняў у паэме Максіма Танка “Нарач”

Славуты нарачанскі край – радзіма Максіма Танка. У сваіх шматлікіх паэтычных творах ён апаэтызаваў возера Нарач, даўшы волю змястоўнасці духоўна-эстэтычным вобразам беларускай прыроды.

Пасля выхаду ў свет паэмы “Нарач” (1937) пра яе загаварылі крытыкі, даючы высокую ацэнку. Папулярнасць гэтага твора тлумачыцца не толькі тым, што паэма адгукнулася на тагачаснае паўстанне рыбакоў. М. Танк імкнецца да шырокіх абагульненняў, да сувязі з народным жыццём, да паказу росту свядомасці ў масах за сваё вызваленне. У паэме “Нарач” народная стыхія і стыхія прыроды зліваюцца ў адно цэлае, падагульняючы думкі аўтара да шэрагу праблем, узнятых у творы. Важнае значэнне маюць лірычныя напевы пра будучыню. У іх метафарычна раскрываецца мэта паўстання:

Чуеш тады, ад агнёў гэтых сонечных,
Што і на сэрцы святлей,
Што і ў жыцці, пад завеямі цюлачы,
Шмат ажывае надзей.
Хутка падымуцца хвалі крывічныя,
Прыйдзе на нівы вясна,
Ўдарыць у межы, ў слупы пагранічныя, –
Ўстанеш мая старана! [2, с.88].

Паўстанцы і плешы бачаць сэнс барацьбы не толькі ў адваяванні азёр – яны хочуць адваяваць сваю незалежнасць.

З тэмай будучыні цесна звязана ў творы і тэма мастацтва. У лірычных адступленнях М. Танк сцвярджае, што песні павінны служыць народу ў яго барацьбе за лепшае будучае, павінны абуджаць веру ў перамогу:

А калі заснуць прыдзецца
Недзе на астрожных нарах, –
Прынясе з-за кратаў вецер
Песні вольныя на Нарач.
Прынясе, – там іх пазнаюць
Маці і старэнькі бацька...
Толькі хай іх не спявае,
Зажурыўшыся батрачка.
Бо складаў я свае песні
У мурах астрожных, цесных,
Каб яны і ў час пануры
Над зямлёй грымелі бурай. [1, с.100]

Мары аб паэзіі – гэта скразная думка паэмы. Аўтар лічыць, што паэзія павінна прыносіць людзям радасць, але ён пра гэта не можа сказаць у сваіх творах, бо існуючы лад пазбаўляе чалавечага шчасця і долі:

Ведаю, песні, вам хочацца новых разораў,
Шолаху лесу зялёнага, звону азёраў, –
Сніцца не раз вам шчаслівая наша зямля.
Будзе ўсё гэта... Гартоўным народам падымем
Новыя дні; залатых ураджаяў зару
Збяруць у снапы маторы рукамі стальнымі;
І вёснамі будзе цвісці маладымі,
Вясёлкамі песняў мая Беларусь. [1, с.109]

Пейзажныя малюнкi ў “Нарачы” ўражваюць глыбокай філасофіяй аўтарскага мыслення, арганічным сінтэзам асобаснага і грамадскага, сваёй вобразнай метафарычнасцю:

Люблю твае, Нарач, затокі і тоні,
Як вецер густыя туманы развесіць.
Ці снежная пена на хвалях зазьяніць,
Цалуючы зоры, калышучы месяц
...Люблю твае буры, твае навальніцы.
Ў іх чую, бы ў песнях, жаццё маладое.
І хочацца блізка грудзмі прытуліцца
Да горных ад гневу кіпучых прыбояў. [1, с.94]

Жыццё герояў паэмы “Нарач” цесна звязана з прыродай, што складае адметную рысу твора. Адсюль і выцякае мнагазначнасць пейзажных замалёвак. Пейзаж данамагае паэту раскрыць настрой герояў, іх пачуцці і перажыванні. У паэме пейзаж вызвалены ад рамантычнай умоўнасці, ён глыбока эмацыянальны і праўдзiвы, нягледзячы на прысутнасць пэўнай стылізацыі пад фальклор, якая назіраецца ў перавелічэнні тых ці іншых дэталей. А гэта ў сваю чаргу надае прыродаапісальным малюнкам пэўную манументальнасць. Перад чытачом паўстае зямля незвычайна прыгожая сваімі краявідамі і ў той жа час незвычайна бедная.

Найбольш запамінальнымі кампанентамі пейзажу ў “Нарачы” з’яўляецца зямля і вада, неба, якія характарызуюцца сталымі прыкметамі – сіняе; белае; чырвонае; зялёнае; срэбнае; шэрае; чорнае (чорная Нарач; чырвоная зара; светлыя зоры; белая пена; зялёны бор; снежнае мора; навальніца чорная; зоры, як залацісты рой; смык серабраны на струнах зары і інш.).

Асабліва захапляецца паэт сінім (блакітным) колерам (сін начлег; сінія хвалі; возера сіняе; сетка сіня і інш.)

Выкарыстанне колеру дазваляе паэту паглыбіць вобразную сістэму твора, выканаць не толькі адлюстравальна-маляўнічую ролю, але яшчэ і ўзмацніць задачы псіхалагічнага абагульнення.

Мастак слова сочыць за возерам, як за тварам любімага чалавека, паказваючы ўсю прыгажосць Нарачы пры любым надвор'і – то спакойным і велічным, то бурлівым і суровым:

Спакойна дрэмле Нарач на прыволлі,
А колькі зор у возеры гарыць!
Іх не злічыць, не вылавіць ніколі
І залацістым невадам зары. (2, с.101)

Усё велічна і ўрачыста на берагах цёмнай Нарачы. Уражвае канкрэтнасць і прадметная нагляднасць гэтага малюнка. Гэта сапраўдны жывапіс словам. Паэт умее данесці да нас традыцыйную эстэтычную філасофію: радасць ад зносінаў з прыродай.

Сувязь прыроды і чалавека ў “Нарачы” і сюжэтная і эмацыянальная. Часам пейзажы набываюць самастойнае значэнне і такім чынам значна ўзмацняюць агульную гераічную танальнасць паэмы. Захапляючыся прыродаапісальнымі адступленнямі, аўтар надае ім права развівацца паралельна з сюжэтнай плыню паэмы, як самастойны кампанент твора. Менавіта за гэта крытыка і папярэка М. Танка. Прызначэнне паэта – шукаць і паглыбляць вечныя глыбінныя вытокі прыроднага жыцця. Паэт – чалавек, які мае абвостраныя пачуцці, валодае своеасаблівым успрыманням свету, жыве ў сферы гранічнай мяжы рацыянальнага і эмацыянальнага. М. Танк бачыць прыроду ў зорам дасканаласці. Адчуванне свайго адзінства з ёй набывае самастойную каштоўнасць у творы і падымае паэта на новы ўзровень спасціжэння вечнасці.

Паэма “Нарач” – першы буйны твор М. Танка. Тут знайшлі адбітак пошукі мастака свайго месца ў паэзіі, свайго адметнага стылю, які прабіваў сабе дарогу ў лірычных адступленнях і пейзажных замалёўках. Таму квяцістая метафарычнасць у “Нарачы” трапляецца даволі часта, але яна надзвычай прыгожая і маляўнічая (“Зара чырвань – густку пакіне”; “і выплывуць зоры на сіні начлег, на сінія хвалі азёраў”; “смыком сярэбраным на струнах зары табе заіграем іначай”; “смяецца вечар спознены званочкам над дугой, і зоры асыпаюцца, як залацісты рой” і інш.). Ускладненая лірычная метафарычнасць сама па сабе фарміруе ўзнёсласць стылю, які ўтрымлівае ў сабе магутны філасофскі патэнцыял агульначалавечага сэнсу жыцця.

Паэма “Нарач” Максіма Танка была напісана ім у маладыя гады, калі не прайшоў яшчэ час вучнёўства. Аднак гэта твор ужо паўнаспелы, дзе аўтар падняўся да вяршынь сапраўднай паэзіі, дзе ўсё прадумана, насычана глыбокім пачуццём, прасякнута юнацкім энтузіязмам, кіпучай энергіяй, паэзіяй вялікага таленту.

Літаратура

1. Мікуліч, М. Паэзія рэчэйснасці: У свеце Максіма Танка / М. Мікуліч. – Мінск: Маст.літ., 2001. – 126 с.
2. Танк, М. Збор твораў / М. Танка. – Мінск, 2010. – 1008 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ